
РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 342.95:174.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.144>

ДЕРЖАВНО-РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНА ТА КОРПОРАТИВНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ДОБРОЧЕСНОСТІ СУДДІВ: ДИСКУСІЯ ПРО ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Жаровська І.М.,*доктор юридичних наук,**професор кафедри теорії права та конституціоналізму**Національного університету «Львівська політехніка»*

ORCID: 0000-0003-3821-8120

e-mail: irazhar@ukr.net

Руданецька О.С.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри права факультету управління, економіки та права**Львівського національного аграрного університету*

Жаровська І.М., Руданецька О.С. Державно-репрезентаційна та корпоративно-правова природа доброчесності суддів: дискусія про європейські стандарти.

Вказується, право на справедливий суд гарантується статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Ефективна реалізація цього права, зокрема, вимагає, щоб кожен мав право бути почутим «незалежний і безсторонній суд, створений законом для визначення прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Стаття присвячена аналіз відповідності національного правового регулювання європейським стандартам щодо доброчесності суддівського корпусу та визначенню правової природи цього явища в публічно-владній та професійно-трудої сфері. Вказано, що парадигма функціонування судової системи містить вимоги професійності, незалежності та доброчесності здійснення правосуддя, що формує основу розвитку державності та утвердження засад верховенства права, що є вимогою міжнародних та європейських стандартів судочинства.

Умотивовано, що державно-репрезентативна функція доброчесності суддів проявляється у високій професійно-моральній відповідності суддівського корпусу вимогам до високої посади судді. Вимоги є ширшими ніж до доброчесності інших службовців припустімо органів виконавчої влади та місцевого самоврядування через те, що судді наділені унікальними повноваженнями – захищати та поновлювати права та свободи, законні інтереси від імені держави.

Корпоративно-трудова природа доброчесності виокремлена як професійний критерій для суддів (кандидатів у судді) для того, щоб відповідати займаній посаді, що зумовлено передусім тим, що судочинство відбувається через впровадження діяльності, що ґрунтується на правосвідомості судді та держава надає їм достатньо широку дискрецію для реалізації повноважень. Така природа проявляється у відкритості та прозорості, що є гарантією досягнення доброчесності суддів та судової влади та суддівському самоврядуванні. Ґрунтуючись на висновках Консультативної Ради Європейських суддів доведено, що подолання корупції як прояву недоброчесності сприяє загальному рівню легітимізації, де функціональна легітимність базується на громадській довірі, що створюється через відмінну роботу, прозорість, підзвітність.

Доведено гіпотетичну ефективність нові модель корпоративно-трудої відносин, що складається в нашій державі – спільна координаційна робота органів суддівського самоврядування, громадянського суспільства та незалежних міжнародних експертів.

Ключові слова: доброчесність суддів, європейські стандарти, трудове право, державна влада, відкритість суду, самоврядування, судово-реформа, верховенство права.

Zharovska I.M., Rudanetska O.S. The state-representative and corporate-legal nature of the benevolence of judges: a discussion on European standards.

It is indicated that the right to a fair trial is guaranteed by Article 6 of the European

Convention on Human Rights. The effective exercise of this right requires, in particular, that everyone has the right to be heard by «an independent and impartial tribunal established by law to determine civil rights and obligations or determine the merits of any criminal charge brought against him».

The article is devoted to the analysis of the compliance of national legal regulation with European standards regarding the integrity of the judicial corps and the determination of the legal nature of this phenomenon in the public-authority and professional-labor sphere. It is indicated that the paradigm of the functioning of the judicial system contains the requirements of professionalism, independence and integrity of the administration of justice, which forms the basis of the development of statehood and the establishment of the principles of the rule of law, which is a requirement of international and European judicial standards.

It is reasoned that the state-representative function of the integrity of judges is manifested in the high professional and moral compliance of the judicial corps with the requirements for the high position of a judge. The requirements are broader than for the integrity of other employees, let's say, executive and local self-government bodies, due to the fact that judges are endowed with unique powers - to protect and restore rights and freedoms, legitimate interests on behalf of the state.

The corporate and public nature of integrity is singled out as a professional criterion for judges (judge candidates) in order to meet the position held, which is due primarily to the fact that the judiciary takes place through the implementation of activities based on the judge's legal awareness and the state provides them with a sufficiently wide discretion to implement powers. This nature is manifested in openness and transparency, which is a guarantee of achieving the integrity of judges and the judiciary and judicial self-government. Based on the conclusions of the Advisory Council of European Judges, it is proven that overcoming corruption as a manifestation of dishonesty contributes to the general level of legitimization, where functional legitimacy is based on public trust, which is created through excellent work, transparency, accountability.

The hypothetical effectiveness of the new model of corporate labor relations developed in our country has been proven – the joint coordination work of judicial self-government bodies, civil society and independent international experts.

Key words: integrity of judges, European standards, labor law, state power, court openness, self-government, judicial reform, rule of law.

Постановка проблеми. Добросесність судової системи є ключовим фактором реформування судів, суддів та загалом публічної влади в державі. Право на справедливий суд гарантується статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. Ефективна реалізація цього права, зокрема, вимагає, щоб кожен мав право бути почутим «незалежний і безсторонній суд, створений законом для визначення прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [1].

Громадяни Української держави виборюють право на життя в незалежній та демократичній державі, що першочергово репрезентується через ефективне, справедливе судочинство. Запит на панування європейських цінностей та на справедливе судочинство є найсильнішим в сучасній військовій реальності. Така парадигма функціонування судової системи містить вимоги професійності, незалежності та добросесності здійснення правосуддя, що формує основу розвитку державності та утвердження засад верховенства права.

Попри особливі умови здійснення правосуддя під час війни його завдання залишаються незмінними, тобто пріоритетною вимогою є здійснення правосуддя справедливо, незалежно та неупереджено. Вказане може забезпечуватися тільки при дотриманні принципів добросесності суддів тай всієї судової системи.

Стан дослідження. Проблема реформування судової влади в Україні є предметом постійного наукового інтересу, останнім часом це питання розкривали під різними кутами зору такі відомі науковці як Д. Белов, Ю. Бисага, В. Ковальчук, Н. Бортник, І. Хомишин, І. Личенко, Н. Ортинська, Т. Михайліна та інші. Аналізували також проблему недобросесності суддів науковці філософсько-правового спрямування, зокрема А. Романова, С. Сливка та інші. Проте проблема має дуже змінний характер, тому потребує постійного доктринального моніторингу.

Метою статті є аналіз відповідності національного правового регулювання європейським стандартам щодо добросесності суддівського корпусу та визначення правової природи цього явища в публічно-владній та професійно-трудо-вій сфері.

Виклад основних положень. На міжнародному рівні не міститься визначення дефініції добросесності, проте не можемо вказати, що ці питання не були предметом міжнародної уваги. Тут слід згадати наявні норми м'якого права, що регулюють критерії добросесності, визначаючи їх широко, першочергово це Бангалорські принципи добросесності суддів.

Також на рівні національного законодавства існують внутрішні акти, які прийняті або орга-

нами публічної влади окремих країн, або органи суддівського самоврядування та визначають добросовісність як затребуваний елемент здійснення судочинства. Наприклад у Етичних зобов'язаннях Португальських суддів зазначається, що «професійна, соціальна та особиста добросовісність суддів є запорукою справедливих рішень а також неупереджену та суспільну довіру до якості системи правосуддя» [2].

В межах цього дослідження визначимо природу добросовісності в сучасній суспільній реальності. Вона, на нашу думку має комплексний характер, і складається з двох сфер.

До першої сфери, що відображає природу добросовісності віднесемо державно репрезентативну функцію добросовісності. Досліджуване поняття проявляється у високій професійно-моральній відповідності суддівського корпусу вимогам до високої посади судді. Вимоги є ширшими ніж до добросовісності інших службовців припустімо органів виконавчої влади та місцевого самоврядування через те, що судді наділені унікальними повноваженнями – захищати та поновлювати права та свободи, законні інтереси від імені держави.

Трудова природа добросовісності виокремлена нами як професійний критерій для суддів (кандидатів у судді) для того, щоб відповідати займаній посаді. Це зумовлено передусім тим, що судочинство відбувається через впровадження діяльності, що ґрунтується на правосвідомості судді та держава надає їм достатньо широку дискрецію для реалізації повноважень.

Разом з тим така природа проявляється у відкритості та прозорості судової влади, що є гарантією досягнення добросовісності суддів та судової влади. Також забезпечення громадськості права брати участь у здійсненні судової влади є чинником подолання корупції, оскільки позбавляє можливості діяти в такий спосіб, допускає контроль та участь громадськості у здійсненні судової влади. Існує явне свідчення того, що судова система з (традиційно) високим ступенем прозорості й добросовісності є найкращим заходом для запобігання корупції (п. 13 Висновку № 21 Консультативної Ради Європейських суддів). Подолання корупції сприяє загальному рівню легітимізації, де функціональна легітимність базується на громадській довірі, що створюється через відмінну роботу, прозорість, підзвітність (п. 16–19 Висновку № 18 Консультативної Ради Європейських суддів) [3].

Висвітлення у ЗМІ справ, які розслідуються або розглядаються в суді, може спричинити агресивне втручання і неправомірний вплив та тиск на суддів, присяжних засідателів і прокурорів, відповідальних за конкретну справу. Щоб розв'язати цю проблему, судді та прокурори повинні мати хороші професійні навички, високі

етичні стандарти і сильне самообмеження від передчасних коментарів щодо справ, які розглядаються.

Звернемо увагу на значення органів суддівського самоврядування у корпоративно-трудо-вих відносинах.

Висновок 10(2007) визначає вагомість суддів, судової системи, ради суддів для особистого самоконтролю. П. 80 вказує, що КРЕС вважає, що самі суди повинні бути визнані належним органом для організації програм, спрямованих на покращення розуміння та довіри суспільства до своєї системи правосуддя. Добросовісність тут відіграє первинну роль, оскільки доречно, щоб суддя мав суспільну відповідальність загалом не тільки за себе особисто, але й за випадки які йому стали відомими щодо недотримання добросовісності з боку його колег чи інших працівників суду.

У Щорічному звіті ВРП за 2023 рік (п. 45) акцентовано увагу на нагальній потребі створення «атмосфери нетерпимості корупції у суддівському середовищі» та стверджує, що поведінка окремого судді впливає на формування суспільної думки про всю судову систему [4].

Протягом останніх трьох десятиліть зростання влади національних судів супроводжувалося зростанням суддівського самоврядування, збільшення впливу судів викликало потребу в новій інституційній структурі, яка б забезпечувала належний баланс між незалежністю судів і їх підзвітністю. Намагаючись забезпечити цей баланс, багато держав у всьому світі відмовилися від моделей, у яких домінували міністерства юстиції, і натомість запровадили нові форми судового управління. Регулювання суддівської кар'єри, добір суддів або управління судами все частіше передається в руки суддів. Цей розвиток був дуже добре продемонстрований у післявоєнній Європі, де більшість країн заснували судові ради або добровільно (наприклад, Італія, Франція та Нідерланди), або під впливом Європейського Союзу та Ради Європи (особливо в Центральній та Східна Європа). Країнам-кандидатам на вступ до ЄС судові ради ЦЄ не лише рекомендували як найкращий дизайн, що забезпечує принципи незалежності судової влади, поділу влади та емансипації суддів, але й представляли їх як «єдиний стандарт». Рада Європи, Венеціанська комісія, Консультативна рада європейських суддів та Європейська мережа рад суддів, вважали, що модель ради суддів є ліками від усіх хвороб у судових системах [5].

Проте з часом такий стандарт піддається критиці. Численні негативні враження від централізованого суддівського самоврядування свідчать про те, що ці обіцянки не були виконані, а судові ради не виправдали великих очікувань. Про це в зазначають науковці різних європейських

країн [6; 7]. Їм не тільки не вдалося забезпечити незалежність судової системи, але в деяких випадках судові ради мали негативний вплив [8], ізолюючи судову систему та сприяючи зростанню мережі неформальних практик, таких як патронаж, кумівство та корупція. Крім того, нещодавня хвиля політичної негативної реакції на суди показала, що вони насправді дуже сприйнятливі до політичного тиску [9].

Тому сучасні європейські науковці доводять, що немає прямого зв'язку між радами суддів і якістю судової системи. Навпаки, деякі країни з судовою службою (Ірландія) або міністерською моделлю (Німеччина) фактично отримали кращі результати за показниками незалежності судової системи або ефективності (Чехія та Німеччина). Деякі автори навіть стверджують, що міністерська модель може бути більш стійкою до захоплення та що легше мобілізувати громадянське суспільство проти загроз з боку політичних гілок через Міністерство юстиції, ніж проти загроз з боку судової системи через судову раду [10].

Отож акцентуємо увагу, що правова політика України повинна розвиватися в власному суспільно-ментальному полі, оскільки сліпа імплементація європейських стандартів не може повноцінно впровадитися в національну практику без експертної прaksiологічної оцінки проблематики. Ми мали негативний досвід функціонування самоврядних організацій, та маємо нині наслідки, які вже рік не можемо подолати. Так, «відсутність повноважного складу ВККСУ впродовж майже чотирьох років призвела до зупинення кваліфікаційного оцінювання суддів. листопада 2023 року ВККСУ відновила кваліфікаційне оцінювання суддів на відповідність займаній посаді. Таке оцінювання повинні пройти 1884 судді місцевих та апеляційних судів України. До етапу співбесід долучається Громадська рада доброчесності, яка має сприяти ВККСУ у встановленні відповідності судді чи кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності. Якісне та прозоре проведення кваліфікаційного оцінювання суддів сприятиме підвищенню довіри до правосуддя в Україні» [11].

Тому дуже схвалюємо нові модель корпоративно-трудова відносин, що складається в нашій державі – спільна координаційна робота органів суддівського самоврядування, громадянського суспільства та незалежних міжнародних експертів. Проте застерігаємо від можливої чергової зупинки судової реформи, політичного тиску чи маніпуляцій, оскільки реформа в сфері доброчесності судової влади є первинним державно-суспільним процесом, що затребуваний народом України в умовах воєнного стану та трансформаційних запитів на панування верховенства права.

Висновок. Стандарти функціонування судової системи містить вимоги професійності, незалежності та доброчесності здійснення правосуддя, що формує основу розвитку державності та утвердження засад верховенства права. Доброчесність має подвійну правову природу, що позиціонується через державно-репрезентативну функцію доброчесності суддів проявляється у високій професійно-моральній відповідності суддівського корпусу вимогам до високої посади судді та корпоративно-трудова природу (проявляється у відкритості та прозорості, що є гарантією досягнення доброчесності суддів та судової влади та суддівському самоврядуванню).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини): міжнародний документ Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Compromisso Ético dos Juízes Portugueses: Princípios para a Qualidade e Responsabilidade. 2009. URL: https://asjp.pt/downloads/compromisso_etico_dos_juizes_portugueses.pdf.
3. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях. URL: <https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013>.
4. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. 2023: затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 27 червня 2024 року № 1999/0/15-24. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_zh_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf.
5. Consultative Council of European Judges, Opinion no. 10 (2007) on the Council for the Judiciary at the service of society. URL: <https://rm.coe.int/168074779b>.
6. Castillo-Ortiz P. The politics of implementation of the judicial council model in Europe. *European Political Science Review*, 2019. № 11, 503–520.
7. Camacho A., Glicksman R.L. Designing regulation across organizations: Assessing the functions and dimensions of governance. *Regulation & Governance*, 2021. P. 102–122. URL: <https://doi.org/10.1111/rego.12420>.
8. Kosař D. Beyond judicial councils: Forms, Rationales and impact of judicial self governance in Europe. *German Law Journal*, 2018, № 19, 1567–1612.

9. Sadurski W. *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford University Press. 2019.
10. Šipulová K., Spáček S., Kosař D., Papoušková T., Derka V. Judicial Self-Governance Index: Towards better understanding of the role of judges in governing the judiciary. *Regulation & Governance*. 2023. № 17(1). P. 22–42.
11. Повідомлення «Комісія відновлює кваліфікаційне оцінювання суддів». URL: <https://vkksu.gov.ua/news/komisiyavidnovlyuye-kvalifikacijne-ocinyuvannya-suddiv>.